

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-33-33

УДК 330.3:304.5

Нафус І.І.
*аспірант кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

СУПЕРЕЧЛИВИЙ ХАРАКТЕР ПРОЦЕСІВ НАГРОМАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

У статті досліджуються особливості процесів нагромадження соціального капіталу в умовах ринкової трансформації економіки України. Визначено переваги, які надає його використання для активізації та розвитку багатьох соціально-економічних процесів на нано-, мікро-, мета- та макрорівнях функціонування економіки. Доведено, що наслідки нагромадження соціального капіталу мають як позитивний, так і негативний зміст. Виявлено причини суперечливого характеру процесів нагромадження соціального капіталу в Україні. Визначено види та форми прояву суперечностей процесів нагромадження та функціонування соціального капіталу. Охарактеризовано причини та механізми виникнення негативного соціального капіталу, що існують у вигляді корупційних зв'язків та тіньових економічних процесів. Обґрунтовано важливість постійного удосконалення соціальних відносин. Зазначено необхідність пошуку ефективних формальних та неформальних механізмів його використання у господарській практиці та в адмініструванні на різних рівнях функціонування економіки.

Ключові слова: соціальний капітал, нагромадження соціального капіталу, соціальні суперечності, форми прояву суперечностей, негативний соціальний капітал.

Нафус И.И. ПРОТИВОРЕЧИВЫЙ ХАРАКТЕР ПРОЦЕССОВ НАКОПЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

В статье исследуются особенности процессов накопления социального капитала в условиях рыночной трансформации экономики Украины. Определены преимущества, его использования для активизации и развития многих социально-экономических процессов на нано-, микро-, мета- и макроуровнях функционирования экономики. Доказано, что последствия накопления социального капитала имеют как положительный, так и отрицательный результат. Выявлены причины противоречивого характера процессов накопления социального капитала в Украине. Определены виды и формы проявления противоречий процессов накопления и функционирования социального капитала. Охарактеризованы причины и механизмы возникновения негативного социального капитала, существующие в виде коррупционных связей и теневых экономических процессов. Обоснована важность постоянного совершенствования социальных отношений. Указана необходимость поиска эффективных формальных и неформальных механизмов его использования в хозяйственной практике и в администрировании на разных уровнях функционирования экономики.

Ключевые слова: социальный капитал, накопление социального капитала, социальные противоречия, формы проявления противоречий, негативный социальный капитал.

Nafus Inna. SUPPLEMENTARY CHARACTER OF SOCIAL CAPITAL ACCUNULATION PROCESSES IN UKRAINE

In the we article explore the peculiarities of social capital accumulation processes in the conditions of the market transformation of the Ukrainian economy. The urgency of their scientific substantiation is related to the need to solve such problems of socialization as distrust of the population to socio-political institutions, deepening of the differentiation of society and regions in terms of welfare, corruption and the shadow economy in the process of formation of social networks. The advantages of its use for activating and developing many socio-economic processes on the nano-, micro-, meta- and macro-levels of functioning of the economy are determined. It is proved that the consequences of the accumulation of social capital have both positive and negative content. The reasons of the contradictory nature of the processes of social capital accumulation in Ukraine are revealed. Three groups of such reasons are described: 1) inversion of the market transformation of the Ukrainian economy; 2) inefficiency of the methods of state regulation of the economy; 3) insufficient coherence of

institutional mechanisms. The types and forms of manifestation of contradictions in the processes of accumulation and functioning of social capital are revealed. The following main contradictions are distinguished: contradictions between the objective need for the socialization of economic relations and the insufficient level of economic development and market mechanisms for its regulation; between long-term strategic prospects of economic socialization and real economic challenges of the present; between relatively high levels of development and destructiveness and destructive tendencies of social capital of individual regions; between new forms of social capital and traditional ways of using them. The reasons and mechanisms of the emergence of negative social capital that exist in the form of corruption links and shadow economic processes are described. The main reasons for the emergence of contradictions in the functioning of social capital are shown. The importance of constant improvement of social relations is substantiated. The necessity of finding effective formal and informal mechanisms of its use in economic practice and administration at different levels of functioning of economy is indicated.

Keywords: social capital, accumulation of social capital, social contradictions, forms of manifestation of contradictions, negative social capital.

Постановка проблеми. Поняття соціального капіталу представники соціологічної науки почали досліджувати ще у 20-х роках ХХ ст., як об'єкт економічної теорії його почали позиціонувати вже на зламі ХХ–ХХІ ст., коли формування та нагромадження соціального капіталу перетворилося на важливу закономірність соціалізації економіки. У різних країнах ця закономірність проявлялася по-різному, залежно від історичних, національних, соціальних, культурних та інших особливостей. В Україні в період ринкової трансформації національної економіки процеси формування та нагромадження соціального капіталу показали неоднозначні та суперечливі наслідки. На сьогодні актуальність їх наукового обґрунтування пов'язана із необхідністю розв'язання таких проблем соціалізації як недовіра населення до суспільно-політичних інститутів, поглиблення диференціації суспільства та регіонів за показниками добробуту, виникнення корупції та тіньової економіки у процесі формування соціальних мереж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади соціального капіталу розроблено у працях відомих соціологів: П. Бурд'є, М. Вебера, М. Грановеттера, Е. Дюркгейма, Дж. Коулмена, Р. Патнема, П. Сорокіна, Ф. Фукуями, П. Штомпки. В Україні сутність, структуру та значення соціального капіталу в економічному розвитку досліджують вітчизняні науковці, серед яких: У. Алейнікова, О. Амосов, А. Бова, Б. Буркинський, Г. Волчкова, Н. Гавкалова, З. Галушка, В. Геєць, М. Герман, М. Горожанкіна, О. Грیشнова, О. Демків, В. Жаховська, В. Єлагін, Г. Коломієць, Е. Лібанова, М. Лесечко, О. Міночкіна, К. Немешкало, О. Новікова, Н. Пачева, О. Петров, І. Терон, Т. Шаповалова та ін. Проблеми та суперечності формування та нагромадження соціального капіталу в Україні вивчаються фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України; Інституту соціології НАН України, Центру перспективних соціальних досліджень Мінсоцполітики та НАН України, аналітичного Центру Разумкова, Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Більшість досліджень присвячено соціальним аспектам цих явищ, але економічні аспекти, що стосуються суперечливих процесів становлення соціального капіталу у ході ринкової трансформації економіки України, у цих дослідженнях представлено недостатньо.

Мета дослідження – виявити причини, види та форми прояву суперечностей процесів нагромадження та функціонування соціального капіталу в Україні.

Вклад матеріалу дослідження та його основні результати. Як свідчить досвід різних країн, формування та нагромадження соціального капіталу – це тривалий неоднозначний процес напрацювання нових підходів до регулювання соціально-економічних процесів. Нагромадження соціального капіталу, безумовно, позитивне явище, що свідчить про

нову якість процесів соціалізації економіки України. Функціонування соціального капіталу вимагає постійного удосконалення соціальних відносин, що потребує пошуку ефективних формальних та неформальних механізмів його використання у господарській практиці та адмініструванні на різних рівнях функціонування економіки.

Соціальний капітал сприяє розв'язанню багатьох соціальних та економічних проблем. Переваги його використання полягають у активізації та розвитку багатьох соціально-економічних процесів. На макроекономічному рівні соціальний капітал: виступає основою для побудови нового типу стосунків між владою та суспільством, заснованих на партнерстві та кооперації; лежить в основі функціонування сервісно-орієнтованої держави, виступає основною формою діяльності якої є надання публічних послуг; передбачає «формування норм і інститутів», важливих для створення гарантованого і ефективного механізму делегування на місцевий рівень відповідальності за управління місцевим розвитком; здійснює вплив на підвищення добробуту суспільства дякуючи таким його характеристикам як: злагожденість взаємодії, довіра, партнерство, спільна відповідальність; впливає на регулювання зайнятості на основі поєднання традиційних механізмів регулювання зайнятості з їх сучасними формами.

На мезорівні СК: означає розширення співпраці органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з громадськими організаціями та об'єднаннями на основі розробки правових норм регулювання їхньої діяльності; передбачає можливість обговорення проблем розвитку територій, проведення конкурсів на отримання грантів для підтримки суспільно корисних проектів органів самоорганізації, залучення громадян до участі в заходах щодо забезпечення збереження житлового фонду, санітарного очищення, благоустрою й озеленення території, організації і проведення спільних заходів тощо; надає право громадянам самим брати на себе відповідальність за розв'язання актуальних місцевих проблем; забезпечує практичну підтримку членам громади шляхом навчання навичкам, необхідним для здійснення самоврядування; позитивно корелює з ефективністю підприємств, розвиває організаційну приналежність, полегшує скоординованість дій для досягнення бажаних цілей, сприяє ви-правданню організаційних зобов'язань, має значний позитивний вплив на інноваційний розвиток підприємств; надає можливості підвищення ефективності взаємодії горизонтального рівня – субсидіарної участі та самоорганізації громадян у вирішенні конкретних питань, безпосередньо пов'язаних із проблемами місцевого рівня (територіальними, господарськими, культурно-освітніми та ін.).

На мікроекономічному рівні соціальний капітал: породжує нові корпоративні якості такі як здатність працювати в команді, орієнтованість на нові знання, комунікативні здібності, дотримання моральних

норм і правил поведінки; сприяє зниженню трансакційних витрат підприємств, підвищенню довіри до бізнесу у суспільстві, формує репутаційний капітал та лояльне відношення стейхолдерів до діяльності підприємств; об'єднуючи в єдину мережеву структуру усі інші ресурси, соціальний капітал здатен підвищити їх потенціал, забезпечуючи їх більш ефективне використання; веде до підвищення соціальної відповідальності підприємництва. На нанорівні соціальний капітал сприяє зміні соціальних функцій самого працівника, який виступає в ролі соціального актора, бере на себе відповідальність за результати роботи всього колективу, за якість продукту та імідж компанії тощо.

Однак, ефективність використання соціального капіталу залежить від низки умов та має як позитивні, так і негативні наслідки, а, отже, носить суперечливий характер. З нашого погляду, головні причини виникнення цих суперечностей можемо об'єднати у три групи: 1) інверсійний характер ринкової трансформації економіки України; 2) неефективність методів державного регулювання економіки; 3) недостатня узгодженість інституційних механізмів.

1. Інверсійний характер ринкової трансформації економіки України спричинив специфічні механізми формування соціального капіталу як економічного ресурсу, притаманного ринковій економіці. Соціальний капітал почав розглядатися як необхідний елемент ефективного, стійкого економічного розвитку з відповідними йому формальними і неформальними інституціями, потрібними соціальним змістом і зв'язками. Однак, якщо процеси соціалізації у ринково розвинених країнах відбувалися поступово, як об'єктивні процеси самовдосконалення ринкових механізмів в нових умовах, то в Україні проявилася низка суперечностей між об'єктивною необхідністю соціалізації економічних відносин та недостатній рівнем розвитку економіки і ринкових механізмів її регулювання. Ці суперечності проявилися у таких формах:

1) *Криза соціальних цінностей*. Постсоціалістичне суспільство, орієнтоване на забезпечення добробуту за рахунок державних механізмів планування та розподілу і перерозподілу доходів, не змогло вчасно налаштуватися на ринкові механізми отримання доходів та більшості матеріальних благ і послуг, включаючи житло, освіту, медицину тощо.

2) *Традиційність «постсоціалістичного» економічного мислення та покладання на державу соціальних обов'язків*. У радянській системі перерозподільної економіки доступ до багатьох з них забезпечував, як зазначає А. Бова, капітал у вигляді використання родинних і дружніх зв'язків, знайомств (тобто високої довіри усередині мережі та недовіри до інших членів суспільства). Саме такий капітал спочатку сприяв досягненню визначених позицій у бізнесі у посткомуністичному суспільстві. «Близькість до вищою бюрократії, долучення до патрон-клієнтних відносин за часів перебудови дала можливість окремим бізнесменам за рахунок політичних преференцій, доступу до державної власності і бюджету, також пільг (податкових, митних тощо), отримувати надприбутки. Кримінальні елементи, завдяки високій солідарності усередині мережі і контактами з бюрократією, одержали можливість легалізації «тіньових» доходів і участі в перерозподілі надприбутку» [1, с. 22].

3) *Переважання непродуктивних екстенсивних чинників нагромадження соціального капіталу*. Сформувати механізми, які б в довготривалій пер-

спективі забезпечили гармонійну взаємодію суспільства і держави, громадянства і влади, шляхом нав'язування нових форм співіснування було неможливо без урахування специфічних національних особливостей та економічних інтересів різних соціальних верств.

4) *Неадаптованість загальноприйнятних підходів до формування соціального капіталу до специфічних, історичних, морально-культурних умов України*. Процеси формування соціального капіталу відбувалися в умовах, коли суспільство не повністю усвідомлювало соціально-політичні, соціально-економічні та культурно-історичні зміни, що відбувалися, не мало традицій участі у публічних практиках, не вірило в успіхи ринкових перетворень у трансформаційних умовах. Перешкодами соціалізації економічних відносин виступають соціальні проблеми бідності, наявності традиційних та нових форм нерівності, недостатня частка середнього класу у соціальної структури населення, обмеження соціальної мобільності.

5) *Відсутність розмежування між цінностями, легітимними в сфері ринку і тими цінностями, які визначають ефективність діяльності неринкових сфер господарювання*. Ринкові принципи економічної поведінки були незвичними для українського суспільства. Їм треба було навчатися у ході становлення ринкової економіки у ході використання права приватної власності та ринкового господарського законодавства, формування громадянського суспільства і правової держави. Необхідно було позбавлятися «...клієнтельної, викривленої соціальності, що ґрунтується на протилежних принципах несвободи, тотального підпорядкування, патерналізму та ієрархічної відданості» [2].

6) *Ідеї споживацтва, безмежного індивідуалізму, безвідповідальності стосовно спільних інтересів країни, держави, громади*. Перехід до ринкових механізмів регулювання економічних відносин стимулював насамперед підприємницьку діяльність тих господарських суб'єктів, хто мав певні економічні ресурси, отримані у результаті роздержавлення, викупу, акціонування тощо. Потрібен був час, щоб усвідомити, що розв'язання більшості проблем потребує спільних зусиль держави, бізнесу, громадянського суспільства.

2. Неефективність методів державного регулювання економіки зумовлює низку суперечностей, що мають свій прояв у невідповідності між довготривалими стратегічними перспективами соціалізації економіки та реальними економічними завданнями сьогодення, а також між відносно високим рівнем розвитку та деструктивністю та руйнівними тенденціями соціального капіталу окремих регіонів. Як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих регіонів державними органами формуються стратегії соціально-економічного розвитку на тривалий період, де визначаються соціальні та інші пріоритети в економічній політиці.

В Україні починаючи з 2000 р. почали розробляти довгострокові стратегії економічного і соціального розвитку. Уперше стратегічні пріоритети розвитку було запропоновано у 1998 році Програмою «Україна – 2010». У 2004 році було розроблено довгострокову Стратегію економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. «Шляхом європейської інтеграції». У 2006 році Урядом розроблено «Довгострокову стратегію розвитку України та пріоритети діяльності Кабінету Міністрів на 2006–2007 роки», у 2010 році – проект «Україна–2020. Стратегія

національної модернізації». Остання – це Стратегія на період до 2030 року, орієнтована на досягнення 17 глобальних Цілей сталого розвитку. Відповідно, щороку розроблялися Програми діяльності Кабінету міністрів України, у яких визначалися стратегічні цілі подолання бідності, підвищення якості життя громадян України; всебічного і гармонійного розвитку людини; захисту прав і свобод громадян, забезпечення верховенства права, зміцнення законності та правопорядку, забезпечення суспільної підтримки урядової посилення соціальної спрямованості результатів економічного зростання; пріоритетного розвитку культурно-духовної сфери; справедливої оплати праці та повноцінного відновлення робочої сили; стимулювання до збільшення індивідуальних доходів громадян шляхом підвищення продуктивності праці тощо. Отже, починаючи з 2000 року постійно визначалися стратегічні цілі та пріоритети, які практично не зазнавали змін і трансформувалися із програми в програму, не знаходивши свого розв'язання. Загальною рисою майже всіх зазначених стратегічних документів є велика кількість цілей і завдань, що стосуються соціалізації економіки [3; 4].

Неефективність методів державного регулювання породжує такі прояви суперечливого функціонування соціального капіталу:

1) *Ставлення до держави з засторогою і недовірою.* Його проявом, зокрема, виступає динаміка довіри громадян до президента, Верховної ради, уряду. Як свідчать соціологічні дослідження, довіра до президента підвищилася одразу після виборів і далі знижувалася. Рівень довіри до уряду змінювався під впливом довіри до президента. Так, уряд мав найвищу довіру в 2014 році (після обрання нового президента), а зовсім не в 2016 році, коли змінився прем'єр-міністр і уряд. А далі довіра до урядів теж знижувалася, хоч і меншими темами. Довіра до парламенту трохи зростала тільки після революції 2014 року, а в наступні роки залишається на дуже низькому рівні. На сьогодні серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру громадян мають волонтерські організації (їм довіряють 65,2% опитаних), Церква (61,1%), Збройні Сили України (57,2%), добровільні батальйони (50,0%), Державна служба з надзвичайних ситуацій (51,1%), Державна прикордонна служба (50,7%), Національна гвардія України (48,6%), громадські організації (43,4%) – число респондентів, які довіряють цим інститутам, на статистично значимому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє. Найнижчою є довіра до судової та банківської систем. Президенту України довіряють 13,8% опитаних, не довіряють – 80,6%, Уряду – відповідно 13,7% і 80,7%, Верховній Раді – відповідно 10,3% і 85,6%, Національному банку – відповідно 14,1% і 76,2%, Верховному суду – відповідно 10,6% і 75,2%. Довіру до державного апарату (чиновників) висловили 8,6% опитаних, не довіряють – 85,3% [5].

2) *Спроби використати західні принципи гуманізму, лібералізму, глобалізації, розвитку громадянського суспільства.* Порівняно з іншими постсоціалістичними країнами Україна у перехідний період мала низку специфічних особливостей, що не давало можливості використовувати закордонний досвід реформування соціально-економічних відносин: а) разом з реформами здійснювала процеси державотворення, оскільки Україна відділилася від СРСР; б) процеси руйнування старої економіки випереджали процеси формування нової; в) виникла глибока економічна криза, що призвела до збідніння населення; г) у результаті несправедливого розподілу

багатства економічна влада перейшла до невеликої групи людей; д) ідеологія людських прав і свобод в Україні перетворилася на безвідповідальний, аморальний індивідуалізм в поведінці багатьох бізнесменів, політиків, людей з цілковитим свідомим нехтуванням соціальними інтересами.

3) *Бідність, соціальна напруженість.* Переважна більшість респондентів оцінюють життя в нашій країні або як важке (36%), або як нестерпне (46%), і така перевага негативних оцінок є незмінною протягом кількох років. Причому лише 17% опитаних очікують якогось покращення протягом найближчого року, тоді як 52% переконані у відсутності поліпшення ситуації [6]. Доходи нижче середнього рівня (тобто нижче 9249 грн. на місяць) на сьогодні мають більше половини населення – 58,7%. Причому порівняно з аналогічним періодом минулого року ця цифра зросла на 0,2%. У тому числі 30,5% українців мають доходи нижче реального прожиткового мінімуму (в першому півріччі 2018 року Кабмін визначив реальний прожитковий мінімум на рівні 3233,33 грн). А 2,1% примудряються жити на доходи нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (менше 1700 грн на цей період) [7].

За оцінка соціологів, рівень напруженості у суспільстві більшість населення (61%) оцінює як високий: «вкрай високий» (23%) та «вище середнього» (38%). Переважна більшість населення (68%) як головний чинник, що спричиняє зростання напруженості, називає продовження бойових дій на сході України. Близько половини опитаних пов'язують зростання напруженості з дією економічних чинників – зростанням безробіття (48%) та збідненням населення внаслідок зростання цін, підвищення тарифів (46%). Значну напруженість продукують процеси, пов'язані з негативними оцінками влади. Вважають чинниками зростання напруженості корупцію – 44% населення, безкарність та свавілля чиновників – 41%, недовіру до влади – 34%. Близько чверті населення (26%) називають джерелом напруженості недоступність та низьку якість медичного обслуговування. Найменше на зростання напруженості впливають проблеми мігрантів та біженців (6%) та конфлікти між різними церквами та релігійними громадами (7%) [8].

4. *Прагнення забезпечити уніфікований успішний економічний розвиток одномірною політикою приписів і рекомендацій.* Розв'язання сучасних проблем соціалізації економіки неможливе без долучення до них громадськості та представників сфери бізнесу, адже специфіка потреб сучасного суспільства полягає у підвищенні ролі соціальних потреб та потреб визнання і самореалізації, що передбачає самостійне вирішення проблем їх задоволення шляхом участі у спільному прийнятті рішень.

5. *Неефективність методів державного регулювання економіки проявляється також у суперечності між інтересами і прагненнями еліти та можливостями і сподіваннями широких мас населення.* Форми прояву цієї суперечності – це переважно політичні негаразди, що значно впливають на виникнення негативного соціального капіталу та загострення класової боротьби. Вони проявляються у тому, що владні групи формують особливий, «привілейований» соціальний капітал. Вони позиціонують себе як суспільство вищого ґатунку, нехтують інтересами інших верств населення, проявляють безвідповідальний, аморальний індивідуалізм у своїй поведінці.

3. *Недостатня узгодженість інституційних механізмів породжує суперечності між новими формами*

соціального капіталу та традиційними способами їх використання. У процесі соціалізації економіки нові відносини (неформальні зв'язки) складаються наперекір формальним застарілим або недосконалим відносинам. Вони не мають жорсткої зобов'язуючої регуляції, базуються на моральних нормах, встановлюють стосунки координації, об'єднують людей, що мають спільні або однонаправлені інтереси. У ситуації, коли держава не в змозі забезпечувати неупереджене керівництво соціальними процесами, що постійно змінюються, виникає попит на тінювий соціальний капітал, що формується за рахунок корупційних зв'язків та взаємодії з державою. Ці зв'язки ґрунтуються на специфічних виробничо-розподільчих горизонтально та вертикально впорядкованих відносинах.

Соціальний капітал у цих відносинах має специфічну структуру. Він передбачає взаємодію представників влади, фінансового сектору економіки і подекуди кримінальних елементів, які використовують своє становище (статуси) в корисливих цілях, можуть «відмивати» та виводити свої капітали із легальної сфери у тінювий сектор та гарантувати їх безпеку у рамках своїх мереж. Такий соціальний капітал реалізує інтереси учасників мережі, породжує специфічні форми взаємної підтримки – протекціонізм, фаворитизм, кумівство. Показником соціального капіталу тінювого сектору економіки виступають інтегрованість, ступінь залежності у зв'язках між тінювими та легальною складовими при прийнятті економічних рішень.

У світовому Індексі сприйняття корупції від Transparency International за 2017 рік Україна отримала лише 30 балів зі 100 можливих. 75,7% вважають проблему дуже серйозною, ще 18,0% – скоріше серйозною (разом 93,7%). Найгострішою серед корупційних проблем респонденти назвали політичну корупцію на найвищому рівні (73,2% респондентів вважають її дуже серйозною проблемою, ще 19,3% – скоріше серйозною; разом 92,5%) [9].

Корупційні схеми часто виявляються більш зручними для розв'язання певних проблем. Дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова в період з 14 по 22 листопада 2017 року «чому люди беруть хабарі» показало наступне: 33% людей таким чином простіше і легше вирішити їх проблеми, 20% вважають це нормою життя; 9% хочуть мати те, що їм за законом не належить [10]. Отже, причиною виникнення корупції та тінювої економіки як форм негативного соціального капіталу є формування «закритих» соціальних мереж, що мають доступ до певних обмежених ресурсів та можуть вести недобросовісну конкуренцію, надаючи певні права чи можливості щодо використання цих ресурсів. Головною причиною отримання такого доступу в Україні виступає державний монополізм, що ґрунтується на дії політичних та адміністративних механізмів [11].

Висновки. Формування та нагромадження соціального капіталу – це закономірність соціалізації сучасної економіки, що являє собою тривалий неоднозначний процес напрацювання нових підходів

до регулювання економіки. Функціонування соціального капіталу вимагає постійного удосконалення соціальних відносин на основі пошуку ефективних формальних та неформальних механізмів його використання у господарській практиці та адмініструванні на різних рівнях функціонування економіки. Наслідки нагромадження соціального капіталу мають як позитивний, так і негативний зміст. Соціальний капітал сприяє розв'язанню багатьох соціальних та економічних проблем. Переваги його використанню полягають у активізації та розвитку багатьох соціально-економічних процесів. Негативні наслідки мають прояви у вигляді корупційних зв'язків та тінювих економічних процесів. Головні причини виникнення суперечностей функціонування соціального капіталу – це: інверсійний характер ринкової трансформації економіки України; неефективність методів державного регулювання економіки; недостатня узгодженість інституційних механізмів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Бова А.А. Соціальний капітал і організована злочинність. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2003. № 8. С. 19–29.
2. Пасько Я.І. Європейські цивілізаційні антиномії: виміри глобалізації. *Мультиверсум: філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2005. № 45. URL: <https://www.filosof.com.ua/Jornel/M45/Pasko.htm> (дата звернення: 20.12.2018).
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. ; НІСД, Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань европ. інтеграції України. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
4. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». URL: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf (дата звернення: 20.12.2018).
5. Довіра громадян України до суспільних інститутів: результати соціологічного дослідження / Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf (дата звернення: 20.12.2018).
6. Моніторинг 2018: основні тенденції змін громадської думки. URL: <https://dif.org.ua/article/monitoring2018-osnovni-tendentsiizmin-gromadskoi-dumki> (дата звернення: 20.12.2018).
7. Де проходить межа бідності і скільки українців живуть за нею. URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/gde-prohoditcherta-bednosti-i-skolko-ukraincev-zhivut-za-ney-1198156.html> (дата звернення: 20.12.2018).
8. Соціальна напруга та протестна активність: погляд соціологів. URL: <https://dif.org.ua/article/sotsialna-napruzhenist-ta-protestna-aktivnist-poglyad-sotsiologiv> (дата звернення: 20.12.2018).
9. Корупція увійшла до трійки найголовніших проблем для українців. Дослідження проведене Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) протягом травня – вересня 2018 року в рамках проекту «Долучайся». URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/korrupciya-voshla-troyku-vazhneyshih-problem-1537869223.html> (дата звернення: 20.12.2018).
10. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2018-gromadska-dumka> (дата звернення: 20.12.2018).
11. Демків О.Б. Соціальний капітал та рентоорієнтовані соціальні мережі в умовах державного монополізму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія»*. 2013. Вип. 1. С. 28–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_soc_2013_1_6 (дата звернення: 20.12.2018).